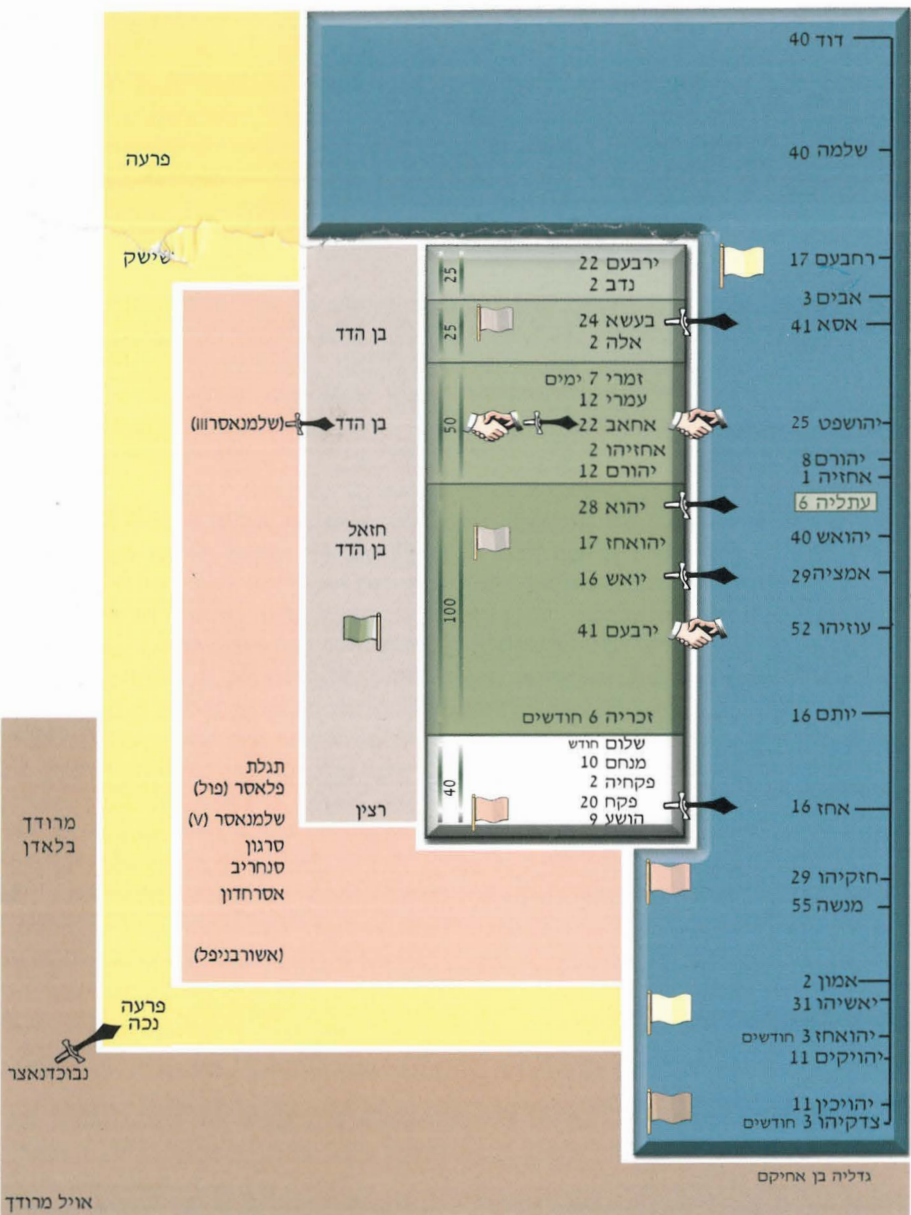

יחזקאל ירמיהו אישור מלכים בן

ארועים מרכזיים

בנין הבית הראשון

- 929 פילוג הממלכה
- 924 מסע שישק

853 קרב קרקר

721 חורבן שומרון וגלות עשרת השבטים

701 מסע סנחריב

604 קרב כרכמיש

597 גלות יהויכין

586 חורבן הבית הראשון

שיתוף פעולה

מלחמה

פלישות וכיבושים

נתונים חוץ מקראיים (853)

התרשים מביא לידי ביטוי את השינויים במערך המדיני שבין הממלכות באמצעות הדגל. צבע הדגל וכיוונו מצביעים על הגורם התוקף, שברוך כלל השיג גם הישגים מדיניים. ציינו בריתות משמעותיות ולא כל שיתוף פעולה מקומי או קצר טווח.

מספרי השנים שלצד המלכים לקוחים מן הפסוקים. בתרשים זה אין התמודדות עם בעיות החפיפה שבין המלכים, (על כך ראה חוברת מלכים חלק אי עמי 14-17). בגלל הקושי להתאים את מספר השנים של מלכי יהודה וישראל באופן מדויק, יש לעיתים בתרשים חוסר התאמה בין מספר השנים לרווח בין המלכים.

ישראל ירוצה ומתעצמות

התרשים מציג את בתי המלוכה של ישראל ויהודה ולצידם את המעצמות ששלטו באזור לאורך תקופת הבית הראשון. התרשים מצביע על התפתחות המעצמות ועל נפילתן, ועל מערכות היחסים העיקריות בינן לישראל. מימין לתרשים כתבנו אירועים חשובים, שהיוו ציוני דרך משמעותיים בתמורות המדיניות בתקופה זו. המציאות הגיאופוליטית במזרח התיכון בתקופת המלוכה מהווה גורם משמעותי בהתרחשויות המתוארות בספר מלכים. מציאות זו השפיעה על היקף השלטון של מלכי ישראל ויהודה ועוצמתו ועל המצב הכלכלי, התרבותי והרוחני ששרר באזור. התרשים מסייע להבין את הנסיבות המדיניות והפוליטיות, שהשפיעו על ההתרחשויות בישראל וביהודה, והוא יכול לשמש רקע להבנת המסרים הנבואיים של ספר מלכים ולהבנת דברי הנביאים שליוו את המלכים לאורך התקופה, לעיתים תמכו ולעיתים ביקרו את תפיסתם המדינית, החברתית והמדינית.

י"ח/ג

התרשים מבליט את היקף ממלכת בית דוד, שהייתה שושלת אחת במשך כארבע מאות שנים (למעט שנות מלכות עתליה). התרשים מציג גם את השינויים העיקריים שחלו במעמדה של ממלכת יהודה לאורך השנים (בסעיף זה הכללנו גם את ימי הממלכה המאוחדת):

- הממלכה המאוחדת הייתה בשיאה בימי דוד ושלמה, הן מבחינת היקף שלטונה בארץ ובמרחב (שכלל את ארם ואת מדינות עבר הירדן המזרחי), והן מבחינת מעמדה בעיני מצרים (וראה לקמן בסעיף על מצרים).
- לאחר פילוג המלוכה התחלקה ממלכת יהודה עם ממלכת ישראל בשלטון על הארץ. הפילוג התיש את כוחן במלחמות פנימיות, ושתיהן נפלו במעמדן ממעמדה של הממלכה המאוחדת.
- לאחר חורבן שומרון התחזקה מעט מלכות יהודה, בייחוד בימי אישיהו, אך היא לא חזרה למעמדה בזמן הממלכה המאוחדת. לטיב הקשר שבין ממלכות ישראל ויהודה הייתה השפעה חשובה על חוסנן של הממלכות, כפי שהדגשנו בחוברת על מלכים א' (עמ' 20).

י"א/ב

שינוי הגוונים בין בתי המלוכה מדגיש את חילופי הבתים בממלכת ישראל, ואורך המסגרות מצביע על משך שנות השלטון של כל אחת מהשושלות. לצד הבתים ציינו את מספר שנות השלטון של כל בית (במספרים מעוגלים כדי להקל על הזיכרון).

הכפלת שנות השלטון של בתי המלוכה בישראל מודגשת בתרשים, והיא יוצרת רושם, לכאורה, שהממלכה הלכה והתחזקה עד לבית יהוא (בימיו התעצמה ממלכת ישראל בפעם האחרונה בתולדותיה, ראה: מל"ב י"ד כה). אלא שגם בית זה נכשל כקודמיו, ולאחריו התפוררה הממלכה במהירות עד לחורבנה בידי האשורים (את התקופה האחרונה במלכות

ישראל השארנו ללא צבע כדי לבטא את חוסר היציבות שבשלהי ימי הממלכה).

התרשים מראה, שממלכת ישראל היא זו שעמדה מול הממלכות הצפוניות עד לנפילתה, לאחר מכן, יהודה הייתה בחזית מול המעצמות. חוסר היציבות במלכות ישראל מוסבר בכתובים על פי עקרון הסיבתיות הכפולה: הסיבה הריאלית לחילופי השלטון היא המהפכות הפנימיות, שהתחוללו בממלכת ישראל, והחלישו את הממלכה. הסיבה האידיאולוגית-דתית לכך היא הליכת מלכי ישראל בדרך העבודה הזרה והתרחקותם מדרך ה' (ראה מלכים ב' י"ז).

א"ב

התרשים מראה, שהמלחמות בין ארם לישראל נמשכו כשלוש מאות שנה, החל מימי דוד ועד סוף בית יהוא. בימי דוד ושלמה הייתה ארם תחת שליטה ישראלית (שמ"ב ח' י' מל"א ה' א). עם פילוג הממלכה והיחלשות ממלכות יהודה וישראל התעצמה ארם, וברבות השנים הפכה לגורם המשמעותי באזור.

לעיתים שימשה ארם גורם מפריד בין ישראל ליהודה (כגון בימי בעשא ואסא, מל"א ט"ו), ולעיתים התאחדו שתי הממלכות (ישראל ויהודה) אל מול האויב המשותף, ארם (כגון במלחמות אחאב ויהושפט, מל"א כ"ב). המאבק בין ישראל לארם נחלש בעקבות התעצמות אשור, והסכנה שאיימה על ישראל וארם הביאה אותם לכריתת ברית בכדי להילחם באשור [עדות חיצונית לכך קיימת בכתובת שלמנאסר, שמתארת את קרב קרקר, בו נלחמו אחאב וכן הדד כנגד שלמנאסר (ה-III) מלך אשור, והיא עולה בקנה אחד עם התיאור התנ"כי על כריתת הברית בין אחאב וכן הדד, מל"א כ' לד].

נפילתה של ארם בידי האשורים הביאה לרווחה זמנית בימי ירבעם השני, שהרחיב את גבול ישראל לתוך שטח ארם (י"ד כה), [יש המפרשים את המונח "מושיע" (מלכים ב' י"ג ה): כמתייחס לאשור].

אזכר

ממלכת אשור צמחה למעצמה עולמית הרחק מעיני ישראל ויהודה. שלב אחר שלב החריבה אשור את ממלכות האזור, והגלתה את תושביהן בשיטתה האופיינית - הגליית תושבים מארצם והחלפתם עם תושבי ארץ אחרת שהוגלו מארצם (שיטה זו חיזקה את אחיזת האשורים בכל המרחב).

בתרשים מובלטת השתלטות האשורים על ארם וישראל. בתחילה הרבה ממלכת ארם, ואחריה ממלכת ישראל [עשרת היבטים הוחלפו בכוחים ובשאר יושבי ארצות הפרת והחידקל (מל"ב י"ז)].

ממלכת יהודה עמדה גם היא בפני הסכנה האשורית בימי חזקיהו, בזמן מסע סנחריב: "לולי ה' צ-אות... כסדם היינו לעמורה דמינו" (ישעיהו א' ט). רבים ממעשי חזקיהו ורבות מנבואות ישעיהו נוגעות למסע זה. דעיכת המעצמה האשורית (במקביל לפריחתה ולצמיחתה של המעצמה הבבלית) הביאה רווחה זמנית לממלכת יהודה בימי יאשיהו.

צורכי

עוצמתה של ממלכת שלמה התאפשרה בין השאר בעקבות היחלשות המעצמה הבולטת באותה תקופה, מצרים. מערכת היחסים בין שלמה למלך מצרים, נישואי שלמה עם בת פרעה ומתנת השילוחין, גזר, (מל"א ט' טז) מעידים על עוצמת מלכות שלמה מול מצרים. חילופי השושלות במצרים חוללו תפנית משמעותית באזור. מסע שישק, מלך מצרים, ליהודה ולישראל (שעל היקפו לומדים גם מדה"ב י"ב ב, ובעיקר מכתובת שישק המצרית) פגע פגיעה אנושה בשתי הממלכות, וכל זאת שנים בודדות לאחר מות שלמה המלך ולאחר פילוג הממלכה. לאחר מכן ירדה מצרים מן הבמה הבינלאומית, והופיעה לעיתים כמעצמה משנית בלבד מול הממלכות הצפוניות. ההופעה המצרית עוררה לעיתים אשליות מדיניות בקרב מלכי יהודה, אולם היא נתגלתה בדרך כלל כ"משענת קנה רצוף" (מל"ב י"ח כא; ירמיהו ל"ז ז).

ההופעה הבולטת של מצרים בשנייה הייתה בזמן שקיעת הממלכה האשורית, כשמצרים ביקשה למלא את החלל שנוצר במרחב (התרשים מבליט את התחזקות השלטון המצרי בין המעצמה האשורית ובין המעצמה הבבלית). יאשיהו ניסה לעצור כוונות אלו, ונהרג בקרב במגידו מול פרעה נכה (מל"ב כ"ג כט), ומצרים מימשה את שלטונה ל-4 שנים והחליפה את יהואחז ביהויקים. אחד הסמלים לשליטה המצרית ביהודה הוא שינוי השם של המלך אליקים ליהויקים על ידי מלך מצרים (מל"ב כ"ג לד).

פ22

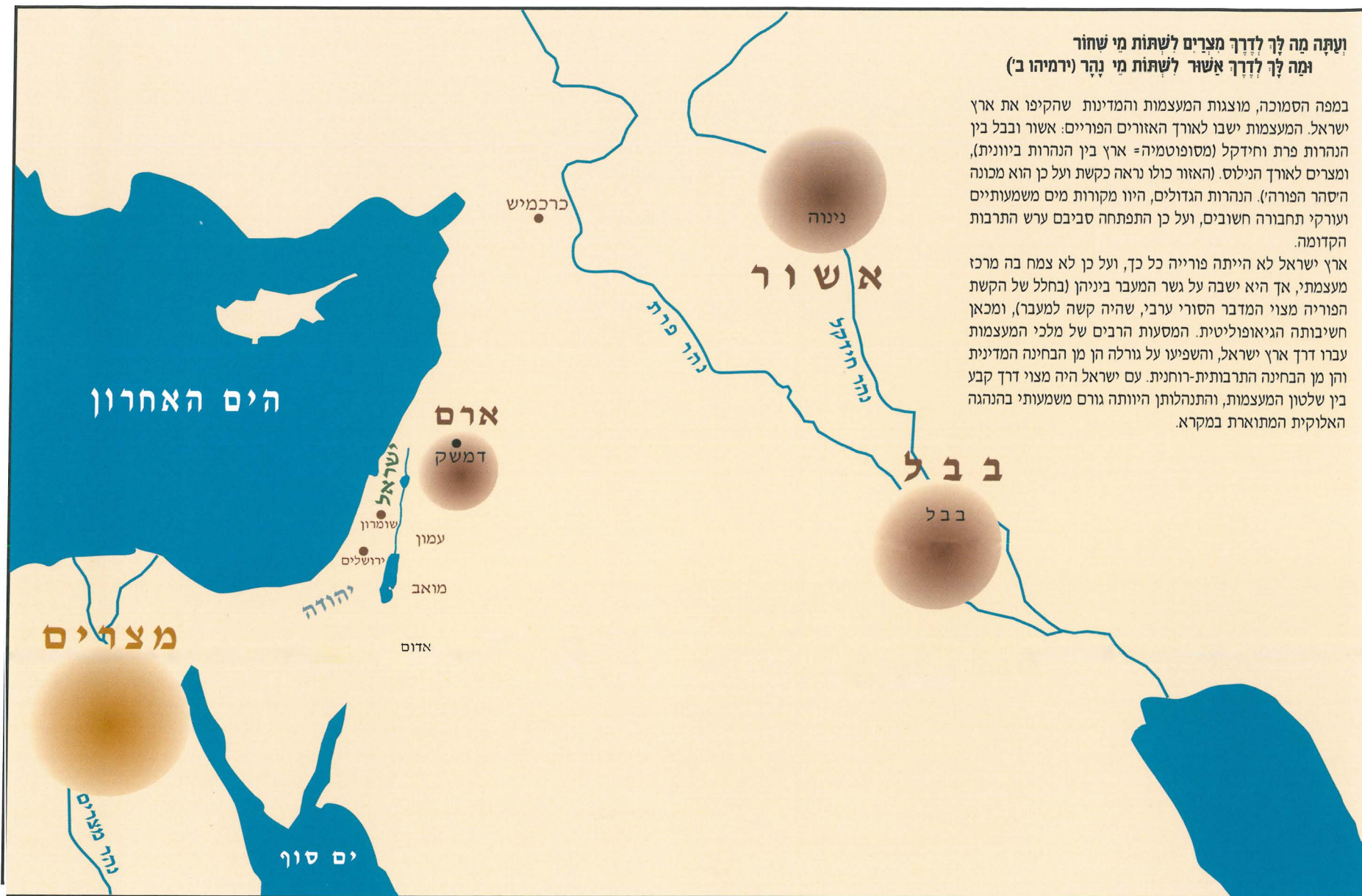
בשנה הרביעית למלך יהויקים (שנה הראשונה לנבוכנאצר מלך בבל) הביסה בבל את מצרים בקרב כרכמיש, וחיסלה את שלטונה על הארץ (ירמיהו מ"ו). משנה זו החל להתחזק השלטון הבבלי במרחב כולו, ומכאן ואילך תהליך החורבן הלך והתעצם. עליית המעצמה הבבלית מופיעה בדברי הנביאים (מוכירה את התייחסות הנביא ישעיהו לעליית האשורים), והיא מתוארת כהגשמת

רצון ה'. הנביא ירמיהו הרבה להינבא על הצורך להשלים עם הכיבוש הבבלי (כגון: ירמיהו כ"ז-כ"ח). אי ההשלמה של ממלכת יהודה עם השתלטות זו (מתוך תקווה לעזרה מצרית) החישה את תהליך החורבן והעצימה את היקפו.

השלטון הבבלי על המרחב במשך שבעים שנה (עד לנפילתו בידי פרס) ציין את סופה של התקופה (ראה למשל: ירמיהו כ"ה יא; עזרא א' א; דהיי"ב ל"ו כא). שלטונו הזמני של גדליה בן אחיקם לאחר החורבן היה שלטון מקומי תחת ידה הארוכה של בבל, ולא היווה המשך לבית דוד שגלה מן הארץ. סופה של המעצמה הבבלית סימל את תחילתו של העידן שפתח את תקופת הבית השני תחת שלטון פרס, (שלא כמו האשורים והבבלים, הפרסים שלטו תוך נתינת זכויות לנתיניהם).

אין בדף זה התייחסות מפורטת לדברי הנביאים בסוגיות המדיניות. על דברים אלו כתבנו בדפים נפרדים.

דף זה מדגיש את הצדדים ההיסטוריים והריאליים במהלך האירועים בתנ"ך, מתוך תפיסה שהתנ"ך מבליט את הצדדים הריאליים, לצד הסיבות הרוחניות והערכיות. כפילות זו מכונה הסיבתיות הכפולה. סיבתיות כפולה היא אחד מעקרונות הכתיבה ההיסטורית בתנ"ך, לפיה, גורמים ריאליים (כגון מעצמות ומלכים) מחוללים את המציאות, ומשמשים שליחים בידי ההשגחה העליונה להעניש את ישראל או לסייע בידם. עיקרון זה נוסח על ידי פרופ' י אליצור ז"ל (ראה 'יתפיסת ההיסטוריה במקרא', ישראל והמקרא, רמת גן, עמ' 254-260).

**ועתה מה לך לדרך מצרים לשמות מי שחור
ומה לך לדרך אשור לשמות מי נהר (ירמיהו ב')**

במפה הסמוכה, מוצגות המעצמות והמדינות שהקיפו את ארץ ישראל. המעצמות ישבו לאורך האזורים הפוריים: אשור ובבל בין הנהרות פרת וחידקל (מסופוטמיה = ארץ בין הנהרות ביוונית), ומצרים לאורך הנילוס. (האזור כולו נראה כקשת ועל כן הוא מכונה 'היסר הפורה'). הנהרות הגדולים, היוו מקורות מים משמעותיים ועורקי תחבורה חשובים, ועל כן התפתחה סביבם ערש התרבות הקדומה.

ארץ ישראל לא הייתה פורייה כל כך, ועל כן לא צמח בה מרכז מעצמתי, אך היא ישבה על גשר המעבר ביניהן (בחלל של הקשת הפוריה מצוי המדבר הסורי ערבי, שהיה קשה למעבר), ומכאן חשיבותה הגיאופוליטית. המסעות הרבים של מלכי המעצמות עברו דרך ארץ ישראל, והשפיעו על גורלה הן מן הבחינה המדינית והן מן הבחינה התרבותית-רוחנית. עם ישראל היה מצוי דרך קבע בין שלטון המעצמות, והתנהלותן היוותה גורם משמעותי בהנהגה האלוקית המתוארת במקרא.